

Gebruikers moeten voortaan bewijzen dat ze geen verstoorders zijn

Waddenzee in rustiger vaarwater

De wadonderzoekers van Alterra Texel hebben tumultueuze tijden doorgemaakt. Onderzoeken naar de effecten van gaswinning en schelpdiervisserij op de Waddenzee werden de afgelopen decennia in de politiek, de media en door de belanghebbenden fel bediscussieerd. Uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek werden genegeerd of onjuist geïnterpreteerd. Tegenwoordig hebben de onderzoekers het dankzij nieuwe Europese regelgeving gemakkelijker, stelt Alterra-onderzoeker dr. Bruno Ens. De bewijslast ligt nu bij degene die de natuur gaat verstoren, niet meer bij organisaties die de natuur willen beschermen.

Het is relatief stil rond de Waddenzee. Na het tumultueuze evaluatieonderzoek van de schelpdiervisserij (EVA2) staan de wadonderzoekers van Alterra Texel even wat minder in de schijnwerpers. De kokkelvisserij is verboden, de gaswinning gaat door, en met

het stoppen van de vele discussies lijkt de rust weergekeerd. Maar dat is volgens Bruno Ens slechts schijn. 'We zijn nog steeds bezig met groot integraal onderzoek', vertelt hij. 'Recentelijk is het project PRODUS begonnen, waarin de effecten van

mosselzaadvisserij en mosselkweek worden onderzocht en de mogelijkheden om deze activiteiten te verduurzamen.' Dit onderzoekproject staat onder leiding van dr. Aad Smaal van het visserijonderzoeksinstituut RIVO van de Animal Sciences Group van

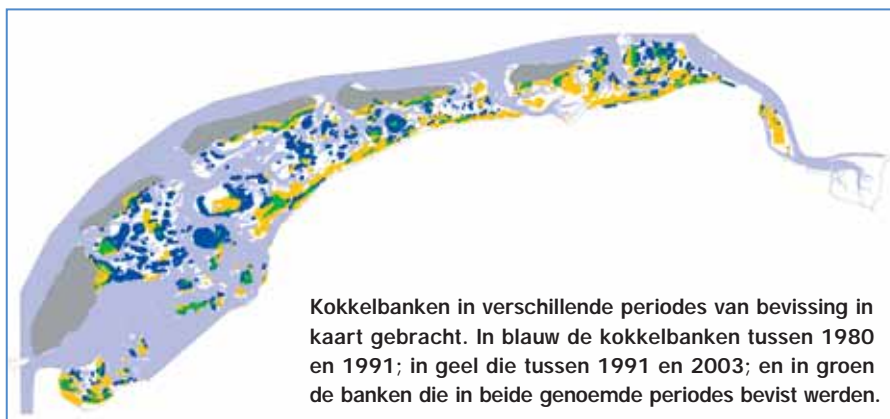
Wageningen UR. Ens coördineert de inbreng van Alterra. Het RIVO onderzoekt daarbij bijvoorbeeld het rendement van het kweken van mosselzaad dat zich vestigt aan touwen die in het water hangen in plaats van op de zandbanken waar ze normaal zitten. Alterra onderzoekt of dit alternatief in ecologisch opzicht minder verstorend is dan het kweken op zandplaten.

Scheve gezichten

De afgelopen decennia hebben de onderzoekers van Alterra Texel grote onderzoekprojecten gedaan, die politiek erg gevoelig lagen. In 1999 publiceerden zij een onderzoek naar mogelijke bodemdaling als gevolg van gaswinning in de Waddenzee; in 2004 vond de evaluatie plaats van de gevolgen van de kokkelvisserij. In beide gevallen kregen de onderzoekers grove verwijten van zowel vissers als natuurorganisaties dat zij niet onafhankelijk waren. Het onderzoek werd in beide gevallen uitgevoerd voor een externe opdrachtgever: bij de gaswinning was dat de NAM, bij de kokkelvisserij het ministerie van LNV. En hoewel beide onderzoeken strikt onafhankelijk zijn uitgevoerd, werden de resultaten ervan door de opdrachtgevers zelf aan de media gepresenteerd. Dat gaf scheve gezichten bij mensen die teleurgesteld waren over de conclusies, zoals natuurliefhebbers die niet geloofden dat de ecologische gevolgen van bodemdaling door gaswinning te verwaarlozen waren en kokkelvissers die vonden dat ze best duurzaam konden vissen op de Waddenzee. Hoe kon dat zo gebeuren?

'Er ligt een fortuin'

Oktober 1992. Volgens het vigerende overheidsbeleid moet de Waddenzee een multifunctioneel natuurgebied zijn waarin natuur, scheepvaart, recreatie en visserij goed samengaan. De Texelse onderzoekers waren bepaald niet overtuigd van het bestaan van een dergelijke vreedzame coëxistentie van natuur met vooral de schelpdiervisserij. Uit onderzoek was toen al gebleken dat van alle organismen die minder dan vijf centimeter diep onder de wadbodem zaten, zo'n dertig procent het leven liet bij de schelpdiervisserij. In die periode werd jaarlijks 4000 tot 5000 hectare van de Waddenzee bevestigd. 'Dat is minder dan vier procent van de droogvallende wadplaten', luidde het argument van de voorstanders van de schelpdiervisserij. Toch waarschuwde onderzoeker dr. Norbert

Dankers toen al in Boomblad. 'Vier procent lijkt weinig, maar aangezien dit steeds op andere plaatsen is, is het totale bevestigde gebied een veelvoud hiervan. De laatste jaren zijn de pompen waarmee wordt gevist alleen maar zwaarder geworden en dientengevolge zal de schade aan het wadleven waarschijnlijk groter zijn.' In het onderzoek-rapport dat indertijd verscheen, pleitte Dankers dan ook voor een permanente sluiting van grote delen van de Waddenzee

voor de schelpdiervisserij.

In februari 1993 zei toenmalig minister van Financiën Wim Kok: 'Er ligt een fortuin onder de Waddenzee.' Daarbij doelde hij op de mogelijke aardgaswinning die vanaf 1994 zou kunnen plaatsvinden. In het kabinet was echter grote onenigheid. Minister Alders van VROM wilde de Waddenzee niet verder aantasten, minister Kok wilde gasboringen vanwege de grote economische belangen niet op voorhand uitsluiten. ►

Eidereenden op het wad. Mede door gebrek aan voedsel (dat voor hen voor het grootste deel bestaat uit kokkels en mossels) nam hun aantal in de Waddenzee in de jaren '90 sterk af.

► Dreigende schadeclaims van oliemaatschappijen hingen als donkere wolken boven het hoofd van Kok en de Waddenzee. Bij de afweging die toen nog moest worden gemaakt tussen economische en ecologische belangen, speelde de bodemdaling een belangrijke rol. Een eerste onderzoek van onder andere de Texelse onderzoeker drs. Kees Dijkema leerde dat het allemaal wel meeviel. 'De effecten van bodemdaling vallen binnen de natuurlijke dynamiek van het waddensysteem', zei Dijkema in *Boomblad* van december 1993. Volgens hem berustten de bezwaren tegen gaswinning vooral op emotionele argumenten. 'Het landschappelijke aspect is voor mij wel een punt. Persoonlijk vind ik die boorplatforms geen gezicht. Maar logisch gezien zie ik de problemen niet zo. Andere zaken, zoals schelpdiervisserij, zijn vele malen schadelijker en worden door de Tweede Kamer nog steeds toegestaan.'

Onder een vergrootglas

De politiek zou de visie van Dijkema uit 1993 lang negeren. De gasboringen gingen niet door; de schelpdiervisserij wel. In 1999 maakte een groep wetenschappers de *Integrale Bodemdalingstudie Waddenzee*. Dat was de opmaat voor een nieuw politiek debat. Toenmalig minister Annemarie Jorritsma van Verkeer en Waterstaat werd door een grote Kamermeerderheid teruggefloten met haar plannen voor gaswinning, omdat het onzeker zou zijn of de gaswinning wel of geen schade aan de Waddenzeenatuur zou veroorzaken. De bodemdalingstudie werd terzijde geschoven, omdat de wetenschap volgens de politiek geen honderd

procent zekerheid kon bieden.

Pas in 2004 kwam er een kentering. De basis hiervoor werd gelegd door het onderzoekproject *Evaluatie Schelpdiervisserij (EVA2)* van Alterra, RIVO en RIKZ. Dat onderzoek kwam tot stand omdat in 1998 bij een tussentijdse evaluatie van het beleid in de Waddenzee de meningen nog steeds ernstig verdeeld waren over de vraag of dit beleid wel of niet voldoende garanties bood voor de natuur. In deze periode opereerden de wadonderzoekers onder grote druk. Alles wat ze zeiden, werd onder een vergrootglas gelegd, en het negeren van de *Integrale Bodemdalingstudie* van Dijkema en zijn collega's door de politiek maakte duidelijk dat wetenschappelijk onderzoek niet doorslaggevend is in de vaak emotionele besluitvorming rond de Waddenzee. Voor de betrokken onderzoekers had dit nogal wat voeten in de aarde. Er werden wetenschappelijke studies verricht over deelonderwerpen zoals het beleid van voedselreservering of de effecten van mechanische kokkelvisserij op de bodem, en er werden speciale aanspreekpersonen aangewezen die de pers te woord stonden over die onderwerpen. In 1999 organiseerde Ebbe Rost van Tonningen, de toenmalige directeur van het IBN, een discussie met alle belanghebbenden over het onderzoek naar de Waddenzee. Die discussie moest een opmaat zijn voor een andere omgang met de politiek gevoelige problematiek.

Gevoeligheden

Om te voorkomen dat ook de uitkomsten van EVA2 net zoals die van de bodemdalingstudie zouden worden genegeerd, zijn vanaf

het begin alle belanghebbenden erbij betrokken. Zowel de vissers als de natuurbeschermers zaten bij EVA2 in de begeleidingsgroep. Dat leek goed te gaan, maar ook over de resultaten van EVA2 ontstond na de presentatie van het eindrapport verwarring. Zo leek het in eerste instantie alsof de belangrijkste conclusie was dat de afnemende draagkracht van de Waddenzee door schoner water de belangrijkste oorzaak was van het sterven van wadvogels. De door het succesvolle milieubeleid afgenomen hoeveelheid fosfaat en nitraat zou leiden tot een afname van de hoeveelheid algen in de Waddenzee, en daarmee tot een afname van het voedsel

Vissers zullen voortaan moeten bewijzen dat zij het Waddemilieu geen schade berokkenen; of ze nu op mosselen, kokkels of garnalen vissen.

voor de kokkels. De kokkelvisserij leek zo weinig blaam te treffen. Deze conclusie werd door minister Veerman van LNV in een eerste reactie op het EVA-rapport omarmd: hij stelde dat het rapport niet zonder meer aantoonde dat de kokkelvisserij uit de Waddenzee moest verdwijnen. Inmiddels is het ook voor de politiek duidelijk dat de mechanische kokkelvisserij een belangrijke verstoorder is van de natuur in de Waddenzee. De kokkelvisserij mochten dit jaar dan ook niet meer uitvaren. Bovendien is het besluit gevallen om gas te winnen. De commissie-Meijer adviseerde de regering om met het geld van die gaswinning een fonds op te richten om de schade die de natuur in de Waddenzee de afgelopen jaren heeft opgelopen, te herstellen. Uiteindelijk is Ens niet erg tevreden over de manier waarop EVA2 in eerste instantie werd gepresenteerd. 'In mijn ogen had Wageningen UR de presentatie zelf moeten doen. Dan hadden we kunnen voorkomen dat het draagkrachtverhaal kon worden aangegrepen om te concluderen dat de schade van de kokkelvisserij wel meeviel. Wageningen UR zou er mijns inziens goed aan doen om bij dit type gevoelige projecten zelf de regie van de presentatie in handen te nemen. Het ministerie is uiteraard verantwoordelijk voor het beleid, maar door de presentatie van de onderzoekresultaten in te bedden in een verklaring met de beleidsconclusies van het ministerie, leek het alsof die beleidsconclusies onderdeel waren van de onderzoekresultaten.'

Doorbraak

Het gevecht dat Ens aanging bij EVA2 om de effecten van kokkelvisserij los van emoties en belangen in kaart te brengen, is tegenwoordig niet meer nodig. 'In de huidige context was EVA2 een heel ander onderzoek geworden', zegt hij. 'Er zijn twee dingen veranderd. Ten eerste is er de commissie-Meijer, die een rangorde van schadelijke effecten op de Waddenzee heeft gemaakt. Daar is nu veel minder discussie over, ook binnen de wetenschappelijke wereld. Belangrijker nog is de uitspraak van het Europese Hof van Justitie, waarin staat dat als er twijfels zijn of activiteiten significante effecten hebben, die activiteiten niet mogen doorgaan. De bewijslast ligt dus bij diegenen die mogelijk schade berokkenen.'

Dit is een ware doorbraak, vindt Ens. 'De Waddenzee wordt in de toekomst onvermijdelijk

meer gebruikt. Nu moeten de gebruikers kunnen bewijzen dat ze de natuur niet verstoren.' Volgens Ens kan dit al in de nabije toekomst gevolgen hebben voor de huidige gebruikers. Ens is op dit moment betrokken bij het onderzoek naar de mosselvisserij, maar ook de garnalenvissers zullen, als hun vergunning in 2007 afloopt, moeten bewijzen dat ze geen schade berokkenen. 'Het zijn allemaal kleine, schattige bootjes, maar het zijn er wél tweehonderd.' In het kielzog van de garnalenvissers zullen volgens Ens ook de oefenterreinen van het ministerie van Defensie en de sterk groeiende recreatievaart op de Waddenzee getoetst moeten worden op de versterking van die activiteiten van de natuur, net zoals onlangs al is gebeurd met Airport Den Helder.

De omkering van de bewijslast heeft volgens Ens ook een andere houding tot gevolg bij de belanghebbenden. 'Zowel bij de vissers als bij een natuuractiegroep als de Wilde Kokkels bestaat de bereidheid samen te denken', stelt hij. 'Iedereen beseft dat overleg meer oplevert dan confrontatie. Je hebt ook veel meer rust in de media. Politici hebben niet zo veel meer te zeggen, want het is nu de rechter die oordeelt of iets onder de Europese regelgeving toelaatbaar is. Die is ook veel minder gevoelig voor emotionele argumenten dan de media en de politiek.'

Energie richten op onderzoek

Al met al lijkt het alsof er voor de wadonderzoekers een periode van rust aanbreekt, maar dat wil volgens Ens niet zeggen dat ze niets

In tegenstelling tot menselijke mosselvisserij hoeft de scholekster niets te bewijzen. Daarvoor opereert hij te 'kleinschalig'.

meer te doen hebben. 'We werken ons de benen uit het lijf en dat blijft voorlopig ook wel even zo. We snappen nog heel veel niet van het ecosysteem van de Waddenzee en dat betekent ook dat de effecten van allerlei menselijke ingrepen onvoldoende duidelijk zijn. De energie kan zich nu richten op het doen van goed onderzoek in plaats van het elkaar bevechten in de media.' ■

Meer informatie: Bruno Ens, bruno.ens@wur.nl of tel. (0222) 36 97 50; Kees Dijkema, kees.dijkema@wur.nl of tel. (0222) 36 97 14; Norbert Dankers, norbert.dankers@wur.nl of tel. (0222) 36 97 02.

